

11 Απριλίου 2018

Η Ανάσταση του Χριστού και η ανάσταση της φύσεως - Ένα παράδειγμα εκχριστιανισμού των εθνικών μυστηρίων (Πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Β. Τζέρπος, Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Αθηνών (+))

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ο μακαριστός Μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης κυρός Διονύσιος Ψαριανός, στη μνήμη του οποίου αφιερώνεται με υϊκή ευγνωμοσύνη το κείμενο που ακολουθεί, έλεγε χαρακτηριστικά, ότι ένας από τούς μεγαλύτερους κινδύνους, που απειλούν σήμερα τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας μας είναι η Λαογραφία. Εννοούσε δε ο σοφός ιεράρχης την τάση ορισμένων εκπροσώπων της επιστήμης αυτής να παραθεωρούν την οργανική σχέση της Θείας Λατρείας προς το δόγμα και το ήθος της Εκκλησίας, τα οποία και κυρίως εκφράζει και να την θεωρούν αδιακρίτως, μαζί με τις λαϊκές συνήθειες, τις δεισιδαιμονίες, τις προλήψεις κ.λπ., ως ένα από τα πολλά επί μέρους στοιχεία αυτού που ονομάζουμε γενικά λαϊκός βίος και πολιτισμός.

Πρόκειται για μια φολκλορική προσέγγιση της Θείας Λατρείας, τις ποιμαντικές συνέπειες της οποίας διαπιστώνουμε ιδιαίτερα κατ' αυτές τις ημέρες, που μέσα στην εύκρατη ατμόσφαιρα του ανοιξιάτικου τοπίου και των ιερών ακολουθιών της Μεγάλης Εβδομάδας καλούμαστε να γιορτάσουμε για μια ακόμη φορά την εορτή της καινούργιας ζωής, που έφερε ο Χριστός με την εκ νεκρών ανάσταση του στον κόσμο. Διότι αυτές ακριβώς τις ημέρες επιλέγουν και διάφοροι άλλοι φορείς για να διασπείρουν με ποικίλους τρόπους στο λαο την αντιχριστιανική αντίληψη ότι, τόσο αυτό καθαυτό το πασχάλιο μυστήριο του σταυρού και της ανάστασης του Χριστού,

όσο και ο τρόπος με τον οποίο το εορτάζει η Ορθόδοξη Εκκλησία μας, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η χριστιανική έκδοση ανάλογων προχριστιανικών μύθων και μυστηρίων, δια μέσου των οποίων και προσπαθεί ανέκαθεν ο άνθρωπος να δώσει μια απάντηση στο μυστήριο του θανάτου που τον περιβάλλει.

Είναι γνωστό ότι το πρόβλημα της σχέσεως των χριστιανικών μυστηρίων προς τα αντίστοιχα εθνικά εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των φυσιολογικών εξωτερικών επιδράσεων που δέχτηκε η χριστιανική λατρεία κατά τη μακροχρόνια εξέλιξή της, από την πολιά χριστιανική αρχαιότητα ως τις ημέρες μας [1]. Η θεολογική δε έρευνα έδειξε με σαφήνεια ότι όσο νέα και διάφορη είναι η χριστιανική πίστη σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη προχριστιανική ή εξωχριστιανική θρησκευτική αντίληψη και ιδεολογία, άλλο τόσο νέα και διάφορη είναι και η εκκλησιαστική λατρεία που την εκφράζει. Όμως παρότι το θέμα αυτό είναι από άποψη ουσίας λυμένο οριστικά, οι εχθροί της Εκκλησίας δεν έπαυσαν ποτέ να το χρησιμοποιούν σαν όπλο κάθε φορά που επιχειρούν να πλήξουν την μοναδικότητα του χριστιανικού ευαγγελίου μέσα στην ιστορία του κόσμου. Έτσι κατά τον προηγούμενο αιώνα η συγκρητηστική εξίσωση χριστιανικών και εθνικών μυστηρίων αποτέλεσε την αιχμη του δόρατος της λεγόμενης αρνητικής κριτικής στην πολεμική της κατά της Εκκλησίας [2]. Ως πρόσφατο δε παράδειγμα αρκεί να αναφέρουμε την μέσα στα πλαίσια της εμφάνισης του νεοπαγανισμού[3] προσπάθεια αναβίωσης των αρχαίων ελληνικών μυστηρίων, ως αντίποδα των χριστιανικών, εν όψει μάλιστα και των ευνοϊκών συνθηκών που θα δημιουργήσει προς τούτο η προσεχής διοργάνωση των ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι δεν αρκεί η επίλυση των θεολογικών προβλημάτων σε ακαδημαϊκό μόνο επίπεδο, αλλά παραμένει πάντοτε σε διαρκή εκκρεμότητα και η ποιμαντική και ιεραποστολική τους αντιμετώπιση. Σε σχέση δε με το θέμα που μας απασχολεί εδώ είναι χρήσιμη για τη σύγχρονη προσέγγισή του η γνώση του τρόπου με τον οποίο το αντιμετώπισε πρώτη η αρχαία Εκκλησία. Συνοψίζεται δε αυτός στα εξής δύο βασικά σημεία:

α) Από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής της στον κόσμο η Εκκλησία είχε την βεβαιότητα ότι η εκ νεκρών ανάσταση του Χριστού αποτελεί την μοναδική απάντηση στο μεγαλύτερο πρόβλημα της επί γης βιοτής του ανθρώπου, που είναι ο θάνατος. Συμφωνα δε με την πίστη της αυτή ο υπαρξιακός απεγκλωβισμός του ανθρώπου από τούς όρους και τα όρια του παρόντος θνητού κόσμου δεν μπορεί να γίνει αλλιώς παρά μόνο μέσα από τα ιερά μυστήρια της Εκκλησίας, ως επί μέρους τρόπους εν Χριστώ ίασης της ανθρώπινης φύσης από την θανατηφόρο ασθένεια της αμαρτίας και κατά χάριν ένωσή της με το Θεο, που είναι η πηγή της λύτρωσης και της αιώνιας ζωής και ευδαιμονίας. Η χριστοκεντρικότητα αυτή των

μυστηρίων της Εκκλησίας[4], όπως και η εχθρικότητα του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο γενικά ζούσε, είναι οι δύο κύριοι λόγοι, που εξηγούν την σφοδρή πολεμική με τη οποία η Εκκλησία αντιμετώπισε τα εθνικά μυστήρια κατά τούς τρεις πρώτους αιώνες. Διότι τα λεγόμενα αυτά μυστήρια δεν ήσαν τίποτε άλλο παρά συνέχεια της λατρείας των αρχαίων γεωργικών λαών[5]. Γι αυτό και είχαν ως πρώτη και κύρια πηγή έμπνευσή τους το φυσικό φαινόμενο της κατά την άνοιξη ζωοποιήσεως της φύσεως, από την προηγηθείσα χειμέρια νέκρωσης της, με την ακμή της ανθοφορίας και της καρποφορίας των δένδρων και των άλλων βλαστών της γης[6]. Πανω σ' αυτή τη φυσιολατρική-πανθειϊστική βάση, οι πάτρωνες θεοί των μυστηρίων αυτών και οι μυθολογούμενες νεκραναστάσεις τους, όπως π.χ. του Όσιρι, της Δημητρας και του Άτι δεν ήσαν τίποτε άλλο παρά μια προσωποποίηση αυτής της αιώνια νοσταλγούμενης από τον άνθρωπο νίκης της ζωής πάνω στο θάνατο. Όμως η έλλειψη μιας σταθερής και συγκροτημένης διδασκαλίας από τα μυστήρια αυτά είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο τη συνεχή μετατροπή και προσαρμογή των τελουμένων προς τις απαιτήσεις του εκάστοτε δραματοποιούμενου μύθου, αλλά και τον υπερτονισμό του τελετουργικού στοιχείου έναντι του ίδιου του μύθου[7]. Έτσι η μύηση σ' αυτά δεν απαιτούσε από το μύστη τήρηση ορισμένων θρησκευτικών κανόνων για την ανάβασή του σ' ένα υψηλότερο επίπεδο ηθικής ζωής, αλλ' απλή εξωτερική συμμετοχή στην τελετουργική αναπαράσταση της ιστορίας του θνήσκοντος και ανιστάμενου Θεού, προς την οποία ο μύστης επεδίωκε να εξομοιωθεί με την έννοια της ομοιοπαθητικής-πραγματιστικής μαγείας[8]. Γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να παραμένει ουσιαστικά αγεφύρωτη η μεταξύ ανθρώπου και σώζοντος θείου απόσταση και η προσδοκώμενη από τη ζεύξη αυτή λύτρωση να βιώνεται τελικά μόνο σαν μια ανεκπλήρωτη επιθυμία και νοσταλγία.

β) Σε αντίθεση τώρα με την προηγούμενη περίοδο η μετά την κατάπαυση των διωγμών έκλειψη των εξωτερικών κινδύνων, η ανάπτυξη της χριστιανικής θεολογίας και ιδιαίτερα η ανάγκη ποιμαντικής αντιμετώπισης του μεγάλου προβλήματος των ειδωλολατρικών συνηθειών και αντιλήψεων, που αναπόφευκτα έφερναν μαζί τους οι μαζικά πλέον μεταστρεφόμενοι στο χριστιανισμό εθνικοί διαμόρφωσαν προϋποθέσεις, που επέβαλλαν στην Εκκλησία μια καινούργια θεώρηση του θέματος αυτού. Παρά, δηλαδή, την αγεφύρωτη ουσιαστική διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στα χριστιανικά και εθνικά μυστήρια, προσπάθησε, όπου και όταν αυτό ήταν δυνατόν να αξιοποιήσει ιεραποστολικά τις μεταξύ τους ειδολογικές προσομοιότητες και να διακηρύξει μέσα και απ' αυτές το σχέδιο του Θεού για την εν Χριστώ σωτηρία όλου του κόσμου. Και το πέτυχε αυτό απόλυτα θεωρώντας ότι τα εθνικά μυστήρια- μαζί με την ελληνική φιλοσοφία - έπαιξαν για τούς άλλους προχριστιανικούς λαούς τον ίδιο παιδαγωγικό ρόλο που έπαιξε για τούς Ιουδαίους ο μωσαϊκός νόμος και η λατρεία της συναγωγής. Καλλιέργησαν,

δηλαδή, μέσα στις ψυχές των ειδωλολατρών τη νοσταλγία για την μετά του Θεού κοινωνία και τούς προπαρασκεύασαν πνευματικά για να δεχθούν στο πλήρωμά τους την εν Χριστώ αληθινή ψυχική λύτρωση και θεογνωσία[9]. Αντιπροσωπευτικό δε προς τούτο παράδειγμα αποτελεί η κατά την άνοιξη καθιέρωση της εορτής της Αναστάσεως του Κυρίου με την οποία όχι μόνο εκχριστιανίζονται οι διάφορες επί μέρους εθνικές η ιουδαϊκές αγροτικές εορτές της ανοίξεως, αλλά και ανακεφαλαιώνεται ουσιαστικά ολόκληρη η φυσική και θρησκευτική ιστορία του κόσμου. Γράφει χαρακτηριστικά ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος: Τα πάντα συντρέχουν στην ομορφιά και στη χαρά της γιορτής. Η βασίλισσα των εποχών γιορτάζει τη βασίλισσα των ημερών και της προσφέρει ο,τι πιο ωραίο και πιο τερπνό έχει. Ο ουρανός είναι πιο καθαρός, ο ήλιος πιο ψηλά και πιο φωτεινός. Η τροχιά της σελήνης λαμπρότερη και η συνοδεία των άστρων πιο καθαρή και πιο αγνή. Οι πηγές ρέουν πεντακάθαρες, οι ποταμοί αφθονότεροι, ελεύθεροι πια από τα εμπόδια του πάγου. Τα λειβάδια μοσχοβολούν, η βλάστηση αφθονεί και τα πρόβατα χοροπηδούν στα πράσινα βοσκοτόπια[10]. Τον ίδιο συλλογισμό συνεχίζει ο άγιος Κυρίλλος Αλεξανδρείας λέγοντας: Αλλά αυτό που είναι από όλα πιο αξιοσημείωτο είναι το ότι μαζί με τα χόρτα και τα φυτά αναζωογονήθηκε το πλάσμα που κυριαρχεί σε ο,τι υπάρχει πάνω στη γη, δηλαδή, ο άνθρωπος. Πράγματι η εποχή της άνοιξης, φέρνει την ανάσταση του Σωτήρα, με την οποία όλα αναμορφώθηκαν στην κοινότητα της ζωής, διαφεύγοντας έτσι τη ξένη φθορά του θανάτου. Θα ήταν πραγματικά ακατανόητο τα είδη των φυτών να ξανάβρουν τη πρώτη τους μορφή, με τη δύναμη του Θεού, ο οποίος ζωογονεί τα πάντα και να μείνει χωρίς πνοή, χωρίς καμμία βοήθεια από ψηλά, αυτός, χάρη του οποίου δημιουργήθηκε ο φυσικός κόσμος, δηλαδή, ο άνθρωπος[11]. Και συμπεραίνει ο Ευσέβιος Καισαρείας: Όλα αυτά τα πράγματα βρίσκουν την εκπλήρωσή τους στη γιορτή της σωτηρίας. Ο Χριστός ήταν ο αμνός του οποίου το σώμα τεντώθηκε επάνω στο σταυρό. Αλλά ήταν ο ίδιος επίσης ο ήλιος της δικαιοσύνης, όταν η θεία άνοιξη και η σωτήρια αλλαγή έκανε να περάσει η ζωή των ανθρώπων από το κακό στο καλό. Τα πνεύματα που οδηγούν στην απώλεια τούς λαούς έπαυσαν να δρουν μαζί με τα κακά του χειμώνα και η αφθονία των νέων καρπών στεφανώνει την Εκκλησία με τα χαρίσματα του αγίου Πνεύματος. Οι αγροί, τούς οποίους ο Λόγος καλλιέργησε με πνευματική εργασία, φέρνουν τα ωραία άνθη της αγιότητας και απελευθερωμένοι πια από τη συμφορά του σκότους, γίναμε αντάξιοι του φωτός της γλώσσας της ημέρας του Κυρίου[12].

Σήμερα υπάρχουν μερικοί που θα ήθελαν να αποκαθάρουν τον χριστιανισμό από κάθε είδους τέτοια εθνικά η ιουδαϊκά κατάλοιπα και να πετάξουν στη φωτιά μαζί με το χριστουγεννιάτικο δένδρο και τα κόκκινα πασχαλινά αυγά. Αλλά το πρώτο που θα επετύγχαναν με την πράξη τους αυτή θα ήταν να αδικήσουν και να απογοητεύσουν τα παιδιά[13]. Διότι όπως για τούς πρωτογόνους λαούς, έτσι και

για τα παιδιά η φύση και όσα συμβαίνουν μέσα σ' αυτήν είναι το προπαιδευτικό εκείνο σχολείο, δια μέσου του οποίου και ανάγονται προοδευτικά στην έννοια του δημιουργού και λυτρωτή Θεού. Όπως προκύπτει και από την ετυμολογία του ονόματός της η αρχαία θεα Δημητρα αποτελούσε εικόνα και προσωποποίηση της μητέρας γης (Γη+μήτηρ=Γημήτηρ, Δημήτηρ, Δήμητρα). Όμως καρποί αυτής της ίδιας μητέρας γης είναι και ο άρτος και ο οίνος, που μεταβάλλονται κατά τη Θεία Λειτουργία σε σώμα και αίμα Χριστού και που οι χριστιανοί προσφέρουν μετ' ευχαριστίας (Α' Τιμ. 4,3) προς το Θεο, ως έκφραση της ευγνωμοσύνης τους για όλες τις δωρεές που τούς χαρίζει. Πλείστα δε ακόμη φυσικά στοιχεία όπως το ύδωρ και το έλαιο, το φως και οι φυσικές μονάδες μέτρησης του χρόνου χρησιμοποιούνται για να διερμηνεύσουν με τη φυσική εκφραστική τους δύναμη την θρησκευτική πραγματικότητα της εν Χριστώ σωτηρίας. Προέκταση και περαιτέρω εφαρμογή αυτής της νέας θεώρησης είναι και η μέσα στα πλαίσια της αναπαραστατικής λατρείας[14] δραματοποίηση του θείου πάθους, με τις κατανυκτικές ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδας, δια μέσου των οποίων και εκκλησιοποιήθηκε το θρησκευτικό θέατρο των βυζαντινών[15]. Όσο δε και αν ελλοχεύει εδώ ο κίνδυνος διολίσθησης αυτής της μυστηριολογικού τύπου πνευματικότητας προς μια εξωτερική θρησκευτικότητα, οι ιεροί υμνογράφοι δεν διστάζουν να καλέσουν αυτές τις ημέρες και την πεπτωκυία φύση να συμμετάσχει με τον αναστεναγμό της (Ρωμ. 8,22) στο θείο πάθος[16]. Διότι γνωρίζουν ότι το δόγμα της εν χρόνω ενανθρώπησης του Θεού και το αναστάσιμο ήθος αυτών που συμμετέχουν στο απολυτρωτικό του έργο είναι εκείνα, πάνω στα οποία εδράζεται η βεβαιότητα της Εκκλησίας για τη σωτηριολογική σημασία της παλαιοχριστιανικής πρόσκλησης, που απευθύνει διαχρονικά προς κάθε καλοπραίρετο αναζητητή της αλήθειας: *Ἐλθετε προς ημάς· ἡμεῖς ἔχομεν τα αληθῆ μυστήρια*[17].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

[1] Βλ. σχετικά ΕΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Μαθήματα Λειτουργικής Α'*, Αθήναι 1975, σ. 314 - 325. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τό ζήτημα τῶν ἐθνικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας*. ΘΕΟΛΟΓΙΑ 53 (1982), σ. 833-849.

[2] Βλ. ιδιαίτερα LAGRANGE, *Introduction à l' étude du Nouveau Testament*, IV, Critique istorique 1, Les mystères: I' Orphisme. Paris, Lecotte- Gabalda, 1937. Πρβλ. ΑΛ. ΣΜΕΜΑΝ, *Η Εκκλησία προσευχομένη. Εισαγωγή στη Λειτουργική Θεολογία* (Απόδοση από τα Αγγλικά π. Δημήτριος Τζέρπος), Ακρίτας 1991, σ. 120-127.

[3] Για την εμφάνιση του νεοπαγανισμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια βλ. ιδιαίτερα Β. ΞΥΔΙΑΣ , *Οι Έλληνες ξανάρχονται*, Περιοδικό Σύναξη, 69 (1999), σ. 5-22.

[4] Βλ. σχετικά Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, *Ο μυστικισμός του Αποστόλου Παύλου και αι θρησκευτικά ιδέαι και τάσεις των ελληνιστικών χρόνων*, Αθήναι 1936, σ. 83 εξ.

[5] Λ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Πρωτογόνων θρησκευτική ζωή*, Αθήναι 1964, σ. 80.

[6] Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, *Μυστηριακαί Θρησκείαι και Χριστιανισμός*, Αδελφότης Θεολόγων Η Ζωή, Αθήναι 1932, σ. 25. Λ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Ιστορία της Εποχής της Καινής Διαθήκης εξ επόψεως παγκοσμίου καί πανθρησκειακής*, Αθήναι 1958, σ. 194-205.

[7] ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, *μν. έργ.*, σ. 23. ΑΛ.ΣΜΕΜΑΝ, *μν. έργ.*, σ. 1241-125.

[8] ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Πρωτογόνων θρησκευτική ζωή*, σ. 60-65.

[9] ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, όπ. παρ.

[10] *Εις την καινήν Κυριακήν*. ΒΕΠΕΣ 60,184. Πρβλ. J.DANIELOU, *Αγία Γραφή και λειτουργία. Η βιβλική θεολογία των μυστηρίων και των εορτών κατά τους πατέρες της Εκκλησίας*, Κέντρο βιβλικών μελετών Άρτος Ζωής, Αθήναι 1981, σ. 306, απ' όπου και η μετάφραση του χωρίου.

[11] PG LXX , 581 D. Πρβλ. J.DANIELOU, *Αγία Γραφή και λειτουργία*, σ. 307.

[12] PG XXIII, 697 BC.

[13] I.DANIELOU, *Mythes païens mystère chrétien*. Fayard (Je sais – Je crois), Paris 1966, σ. 22-25. Πρβλ. Θ. ΖΗΣΗΣ, (Πρωτοπρεσβύτερος), *Το χριστουγεννιάτικο δένδρο, ξενόφερτο και αντιχριστιανικό*, Θεοδρομία 3 (1999), σ. 66-81.

[14] Βλ. σχετικά ΑΛ. ΣΜΕΜΑΝ, *μν. έργ.*, σ. 127 εξ.

[15] ΑΛ. ΣΟΛΩΜΟΣ, *Ο άγιος Βάκχος, ή τα άγνωστα χρόνια του Ελληνικού θεάτρου*. Κεραμεικός, Αθήναι 1964, σ. 143-196.

[16] Πρβλ. τους γνωστούς ύμνους της Μ. Εβδομάδας : Ω γλυκύ μου έαρ... – : Ω βουνοί και νάπαι... – Πάσα η κτίσις ηλλοιούτο φόβω....

[17] ΕΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Το ζήτημα των εθνικών επιδράσεων επί της χριστιανικής λατρείας*